

Oponentský posudek diplomové práce Anety Křížkové: „*Soustroví Carpathia*“ – *Vhled do současného uvažování o prostoru periferie*, FF UK, Praha 2020/2021.

Aneta Křížková přichází s prací na zajímavé téma, nabízí a především hledá k němu také nové přístupy. Práce je podnětná, mnohde inspirativní, ale má také řadu nedostatků, v tom směru předesílám, že v některých bodech bude posudek kritický.

Text se věnuje literatuře střeoevropského regionu, a konkrétněji dílům střeoevropských autorů zaměřených na oblast západní Ukrajiny. Už výběr textů představuje podnětnou konstelaci: vybraní autoři se k tomuto regionu vztahují odjinud (svým původem a/nebo zázemím), byť k němu mají blízko, což představuje zvláštní formu současného regionálního exotismu. Právě něco z této spletité topologie se autorka snaží předeštit a rozvinout.

Po teoretické stránce staví Aneta Křížková na několika přístupech – teoriích střední Evropy, konceptu sebekolonizujících kultur, postkolonialismu, teorii traumatu.

Práce je celkem dobře uspořádaná, od obecnějších teoretických pasáží přechází ke konkrétnějším interpretacím, přičemž se stále snaží držet určité konceptuální osnovy, do níž vybraná díla začleňuje. Uvedená sekundární literatura je adekvátní, několik doplňků uvádím dále.

Po formální stránce je bohužel text plný překlepů, nesprávných formulací (často není jasná větná shoda, složité věty mají vyšinutou konstrukci ad.), nepřesností i nejasných formulací. V úvahové rovině to leckdy přechází do konceptuálních rozporů nebo nesrovnalostí. Byť je záměr na podobných místech často zřejmý, autorka příliš spoléhá na to, že čtenář jej spíše vytuší, než vyčte. Například nepřesný překlad anglického „the others“ jako „jiní“ namísto „ti druzí“, „ostatní“, je na řadě míst zavádějící. Vymezení se vztahuje k „bohatšímu sousedovi“, smím-li tak říci, nikoli k neznámému cizinci. V té souvislosti připomínám řadu opravdu nepatřičných kalků a výpůjček z angličtiny „ukrajinská kultura (...) je absentovaná z univerzálního kontextu“ (s. 32), „defaultní“ (70), „fokusem tohoto zkoumání je“ (41); což někdy jde až na hranici srozumitelnosti: „což na problematiku opět vrství další perspektivu ‚objektivního‘ fokusu“ (38).

K teoretické a metodické stránce. Přijde mi přínosné a ujasňující využití Kiossevovy teorie, nicméně by stálo za to zmínit i pozdější autorovy texty (v nichž svá východiska z 90.

let upřesňoval a revidoval – např. *The Self-Colonization Metaphor*, 2008); a podobně nosná mi připadá představa určujícího pohledu zvenčí. Obtížněji se srovnávám s postkolonialismem, jakkoli koncept sebekolonizace k němu má blízko. Přenosy postkoloniálních teorií na středovýchodní Evropu nejsou nevinné, zjednodušují fenomény původním tezí celkem vzdálené, a v zásadě fungují koloniálně, resp. právě sebekoloniálně, podle toho, odkud iniciativa vychází – z hlediska západní teorie konceptualizují oblast, která se tomu vzpírá a zasloužila by vlastní přístupy. V období studené války, která polaritu Východ – Západ vyhrotila, bylo používáno rozlišení na první, druhý a třetí svět. Bez ohledu na nepřijatelnost a paušálnost takového hodnocení, obsahuje rozlišení, kterému dnes není věnována patřičná pozornost. Situace skutečně kolonizovaných zemí a států/národů středovýchodní Evropy je po kulturní i politické stránce výrazně odlišná. Kolonialismus je trauma Západu, leccos z něj lze uplatnit na Rusko, ale pro země střední Evropy to není bez diskuze adekvátní pojem. Doporučuji texty, které pracují s pojmy jako zrcadlení nebo napodobování (naposledy např. Krastev/Holmes, *Světlo, které pohaslo*). V každém případě existuje řada diskuzí právě nad možnostmi uplatnění postkoloniální terminologie na středovýchodní Evropu, a ty by neměly zůstat stranou.

K některým otázkám formování kulturního a politického vědomí by snad mohla být užitečná kniha B. Andersona *Představy společenství (Imagined Societies)*, jejíž ústřední pojem v jednom citátu v práci ostatně zazněl. Jistou neujasněnost v této rovině vidím u otázky společného vědomí střední Evropy, případně vědomí absence. Vědomí (podobně jako absence a trauma) je celkem silný pojem, pochybuji, že většina občanů této oblasti podobné vědomí má. Možná pocit, neurčité povědomí, ale i v tom bych byl opatrný. Vědomí v této rovině formuluje kultura a pak je otázkou, nakolik lze o střední Evropě uvažovat mimo rámec kultury, jakou roli v ní kultura hraje atd. Autorka to naznačuje, když říká, že některé instituce, věda apod. v tomto regionu fungují také politicky. Zde by bylo zajímavé další rozvedení a upřesnění vzhledem k analyzovaným textům.

Teoretická část, a nakonec i celá práce vede čtenáře k nezodpovězené otázce: je západní kultura opravdu univerzální, nebo předkládaná díla takovou tezi narušují? Jaký model by pak byl adekvátnější? V práci stále převažuje uvažování z hlediska centra (Západu) a periferie, přitom by ale právě středoevropské kulturní povědomí mohlo vést k modelu určité plurality center, který by mohl západocentrickému modelu konkurovat. Určitý aparát by snad mohla poskytnout teorie transnacionalismu, jakkoli také západní, založená na představě směny a pohybu oběma směry.

Shrnu bych tím, že úvodní, teoretické pasáže by mohly být více analytické; od věci by nebylo vypuštění některých z nich a prohloubení jiných (např. vztahu centra a periferie).

Druhá část práce se věnuje čtení vybraných tří knih, přičemž ve velké míře využívá první části práce. Druhá kapitola (Středoevropská identita) je celkem názorně rozdělena podle tří perspektiv – vyhnanec, cizinec, obyvatel, které reflektují něco ze čtených knih. Tady bych trochu více zapojil analýzu vyprávění. U Prochaskovy knihy, která není vyprávěna v první osobě je perspektiva „obyvatele“ mnohem problematičtější – i tady by bylo možné uvažovat o určité formě distance. – Představa vrstvení různých kulturních kontextů je myslím přínosná, jen bych právě u těchto tří knih potřeboval více zdůvodnit, proč právě střední Evropa.

Práce někdy lépe, někdy hůře splňuje požadavky, doporučuji ji k obhajobě a navrhuji hodnocení velmi dobře.

Josef Hrdlička, V Praze, 21. 1. 2021